

АВТ
З-13

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

ЗАВАДСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.977

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБІЙНОГО НАПАДУ, ВЧИНЕНОГО
ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ**

**12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність**

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2014

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Аналіз статистичних даних МВС України свідчить про недостатньо високий рівень розслідування розбійних нападів, вчинених організованими групами. На якість досудового розслідування впливає те, що працівники правоохоронних органів припускаються суттєвих помилок під час аналізу наявної інформації, висування версій, планування слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів, організації взаємодії.

Так, підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю у 2010 році було виявлено 6467 злочин, у 2011 році – 7121, а у 2012 році – 10543. Тільки у 2012 році було виявлено 911 організованих групи і злочинних організацій, що вчиняли розбійні напади. Відповідно до аналізу роботи судів загальної юрисдикції в 2012 році за даними судової статистики за злочини, вчинені організованими групами було засуджено 1765 осіб. Жертвами розбійних нападів стають переважно особи, які займаються приватним перевезенням громадян – 21 %; водії-любители, які здійснюють несистематичні перевезення пасажирів, – 14 %; водії, які здійснюють міжміські та міжнародні перевезення вантажів і пасажирів, – 12 %; підприємці й працівники комерційних організацій – 7 %.

Необхідність підвищення результативності діяльності органів внутрішніх справ стосовно розслідування зазначеної категорії злочинів ставить чіткі завдання перед криміналістичною наукою, серед яких формування й уточнення станом на сьогоднішній день криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою, та розробка на її основі комплексу ефективних рекомендацій методичного характеру щодо організації і тактики їх розслідування, які відповідатимуть вимогам чинного кримінального процесуального законодавства, сучасній практиці боротьби з розбійними нападами, які вчиняються організованими групами.

Питання розслідування основ методики розслідування злочинів у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як: Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, В. Д. Басай, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, В. В. Бірюков, Т. В. Варфоломеева, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. Я. Горбачевський, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. А. Колеснік, О. Н. Колесніченко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, І. І. Котюк, В. С. Кузьмичов, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, М. А. Погорецький, М. В. Салтєвський, С. М. Стахівський, С. М. Стратонов, О. В. Таран, О. Ю. Татаров, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, В. Г. Хахановський, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. Б. Черноус, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур.

Слід зазначити, що окремі питання розслідування розбійних нападів висвітлювалися у кандидатських дисертаціях вітчизняних криміналістів, зокрема О. П. Вашука, М. К. Кузьменка, В. П. Колонюка, П. М. Кубрака, В. І. Оперука, А. Г. Солодовнікова, О. Д. Терешука, Г. О. Чорного, Г. В. Щербакової, М. О. Яковенка.

Проте, незважаючи на певний внесок названих науковців у дослідження зазначеної теми, на даний час вона залишається недостатньо повно розробленою на загальнотеоретичному рівні, а запропоновані в науковій літературі рекомендації відносно розслідування розбійних нападів не завжди відповідають потребам і особливостям сучасної слідчої практики. Отже, відсутність наукових, методичних розробок щодо розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою, свідчить про актуальність дослідження та зумовило вибір його теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 року, Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції», схваленої Указом Президента України від 27 жовтня 2009 року № 870/2009, Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2011 року № 1911, Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011, Пріоритетних напрямів дисертаційних досліджень МВС України, що потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 рр., затверджених наказом МВС України від 29 липня 2010 року № 347. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 7 від 22 травня 2007 року) та включено до планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2008–2012 рр., а також зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (реєстр. № 664, 2007 р.).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає в тому, щоб вдосконалити теоретичні основи та розробити комплекс пропозицій щодо удосконалення методики розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *задачі*:

- розкрити теоретичні основи криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою, та її значення для розслідування зазначеної категорії злочинів;
- конкретизувати способи вчинення організованою групою розбійних нападів та їх слідову картину;
- охарактеризувати особу злочинця та предмет безпосереднього замаху як структурних елементів криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою;
- визначити слідчі ситуації початкового етапу розслідування та дії слідчого щодо їх вирішення;
- встановити проблеми, пов'язані з висуненням версій і плануванням розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою;

- виявити недоліки тактики окремих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на початковому етапі розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою;

- показати тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на наступному етапі розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою;

- охарактеризувати тактичні операції, що здійснюються під час розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою;

- окреслити особливості взаємодії слідчого з оперативними працівниками, спеціалістами та засобами масової інформації в ході розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою;

- розробити практичні рекомендації та пропозиції до законодавства, щодо удосконалення розслідування розбійних нападів, вчинених організованими злочинними групами.

Об'єктом дослідження виступає боротьба правоохоронних органів із розбійними нападами.

Предметом дослідження є розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою.

Методи дослідження. При проведенні дослідження для вирішення поставлених задач використовувались у комплексі загальнонаукові та спеціально-правові методи. Методологічну основу дисертації становить *діалектичний метод* наукового пізнання соціально-правових явищ в їх суперечностях, розвитку та змінах, що дає можливість об'єктивно оцінити загальнотеоретичні, криміналістичні, кримінальні процесуальні вирішуваних проблем в єдності їх змісту та форми. *Системно-структурний* метод дозволив здійснити декомпозицію криміналістичної характеристики на структурні елементи, класифікувати версії, систематизувати тактику слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів, типізувати слідчі ситуації й тактичні прийоми слідчих (розшукових) дій тощо (в підрозділах 1.1., 2.1., 2.2., 2.3., 3.1.). *Формально-логічні* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, узагальнення, абстракція, аргументація тощо), *описово-аналітичний* і *догматичний* методи використано для тлумачення юридичних категорій, формулювання дефініцій і уточнення понятійного апарату, розроблення пропозицій щодо удосконалення законодавства (в усіх підрозділах). Метод *кореляційного аналізу* був використаний для визначення характеру взаємозв'язків і залежностей між елементами криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою, (в підрозділах 1.1., 1.2., 1.3.); *функціональний* – для аналізу динаміки окремих елементів криміналістичної характеристики вказаної категорії злочинів, встановлення доцільності й ефективності проведення окремих слідчих (розшукових) дій (у підрозділах 1.2., 1.3., 2.3., 3.1.); *порівняльний* – з метою з'ясування специфіки способів вчинення даного виду злочинів, його слідової картини, предметів безпосереднього замаху (в підрозділах 1.2., 1.3.); *моделювання* – для висунення типових версій щодо суб'єкта та події злочину (в підрозділі 2.2.); *історико-правовий* – з метою відстеження еволюції окремих теорій, вчень,

категорій, поглядів учених на певні наукові проблеми (в усіх підрозділах); *порівняльно-правовий* і *формально-юридичний* – для аналізу нормативно-правових актів у процесі розгляду процедури здійснення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів і тактичних операцій, взаємодії слідчого з оперативними працівниками, спеціалістами та засобами масової інформації в ході розслідування злочинів (у підрозділах 2.3., 3.1., 3.2., 3.3.); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання) – з метою вивчення поглядів практичних працівників органів внутрішніх справ на питання дослідження для підтвердження наукових висновків дисертації; *статистичні* (групування, зведення, аналіз кількісних показників) – для ілюстрації теоретичних обґрунтувань даними вивченої відомчої статистичної звітності (в усіх підрозділах).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності МВС України за 2006–2013 рр.; узагальнені результати вивчення 60 кримінальних справ, порушених на території 10 областей України за ознаками ст.187 Кримінального кодексу України протягом 2007–2012 рр. та анкетування 350 слідчих, 317 оперативних працівників, 123 викладачів вищих навчальних закладів системи МВС України з метою отримання додаткової інформації про недоліки чинного законодавства, деякі інші проблемні питання, пов'язані з розслідуванням розбійних нападів і шляхи їх вирішення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і обсягом розглянутих питань дисертація є однією з перших спроб в Україні комплексного узагальнення на монографічному рівні проблем розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою.

Серед положень, які характеризуються новизною або її елементами, необхідно назвати:

вперше:

– висвітлено типову криміналістичну характеристику розбійних нападів, вчинених організованою групою;

– надано авторські визначення таких понять, як «криміналістична характеристика розбійних нападів, вчинених організованою групою», «спосіб вчинення організованою групою розбійних нападів», «слідова картина», «проблемна слідча ситуація», «планування розслідування злочинів», «взаємодія слідчого з оперативними працівниками, спеціалістами в ході розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою»;

– виділено риси слідчих ситуацій, характерних для початкового етапу розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою;

удосконалено:

– методи, що можуть використовуватися для збирання інформації з метою побудови криміналістичної характеристики зазначених злочинів;

– процедури виявлення характерних особливостей особи злочинця на підставі аналізу обстановки вчинення злочину в аналогічних випадках і типових слідів;

- зв'язки та залежності між елементами криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою;

- знання щодо способів вчинення розбійних нападів, вчинених організованою групою;

- встановлено недоліки у тактиці здійснення окремих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на початковому та наступному етапах розслідування зазначеного виду злочинів;

- перелік тактичних операцій, які здійснюються в ході розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою;

дистало подальший розвиток:

- перелік джерел інформації, завдяки яким будується криміналістична характеристика розбійних нападів, вчинених організованою групою;

- тлумачення функцій криміналістичної характеристики вказаної категорії злочинів;

- рекомендації щодо висунення версій та планування в справах про вчинення організованою групою розбійних нападів;

- форми взаємодії слідчого з оперативними працівниками, спеціалістами та засобами масової інформації в ході розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження впроваджено як рекомендації у:

- *науково-дослідній роботі* – як підґрунтя для подальших наукових досліджень, спрямованих на покращання методики розслідування розбійних нападів, вчинених організованими групами;

- *правотворчій діяльності* – з метою вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства, інших нормативно-правових актів, що регулюють антикримінальну діяльність правоохоронних органів (акт Головного Слідчого управління МВС України від 02.12.2013 р.);

- *навчальному процесі* – як матеріали для підготовки навчально-методичних і наукових видань та для проведення занять з навчальних дисциплін «Криміналістика» та «Особливості розслідування окремих видів злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 03.10.2013 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено автором у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах» (м. Запоріжжя, 31 жовтня 2008 р.); «Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності» (м. Київ, 3 квітня 2009 р.); «Криміналістика у протидії злочинності» (м. Київ, 16 жовтня 2009 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в 8 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у виданні іноземної держави та

три статті – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (494 найменування) і дев'яти додатків. Повний обсяг дисертації становить 290 сторінки, з них загальний обсяг тексту – 223 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації, встановлюються ступінь її наукової розробленості, мета, завдання й методи дослідження; висвітлюється зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначаються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів; вказуються форми їх апробації і впровадження у правотворчу, правозастосовчу діяльність, науково-дослідну роботу та навчальний процес.

Розділ 1. «Криміналістична характеристика розбійного нападу, вчиненого організованою групою» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовані теоретичні засади криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою, та детально вивчені такі її структурні елементи, як спосіб вчинення злочину, його слідова картина, особа злочинця і предмет безпосереднього замаху.

У підрозділі 1.1. *«Теоретичні основи криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою, та її значення для розслідування зазначеної категорії злочинів»* розкрито поняття криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою, – як науково розробленої на основі судово-слідчої практики складної системи криміналістично значущих типових відомостей, що розкривають основні риси способу підготовки, вчинення та приховування злочину, слідової картини, обстановки, місця, часу вчинення розбійних нападів, предмета безпосереднього замаху, особи злочинця та особи потерпілого, а також взаємозв'язки та залежності між вказаними елементами, обумовлені особливостями вчинення розбоїв і ознаками організованої групи, що враховуються в методиці розслідування даної категорії злочинів.

Визначено джерела інформації, завдяки яким будується дана характеристика: слідча діяльність, її учасники та дослідники; документи, що відображають її безпосередні результати та характеристику; матеріали, що містять дані про її стан і характер.

Звернена увага на методи, що використовуються для збирання інформації з метою побудови вказаної характеристики: документальний; біографічний; спостереження; аналізу результатів діяльності особи, яка вивчається; експертних оцінок; вивчення груп і колективів; опитування; аналогії. Серед функцій криміналістичної характеристики аналізованих злочинів виділені такі: прикладна; пізнавальна; заміщення; інформаційна; прогностична; організаційно-методична; описова; синтезуюча; кореляційна; конструктивна; алгоритмічна; евристична;

оціночна. Значення криміналістичної характеристики полягає в тому, що в ній містяться дані, які можуть стати підґрунтям для розробки теоретичної концепції криміналістичного розуміння сутності й особливостей організованої злочинної діяльності та криміналістичних засобів боротьби із нею. Встановлення структури криміналістичної характеристики конкретного розбійного нападу, вчиненого організованою групою, має важливе практичне значення, тому що дозволяє суттєво полегшити виявлення, фіксацію та систематизацію криміналістичної інформації, побудувати інформаційну модель злочину, визначити програму дій слідчого на певному етапі розслідування, встановити найбільш ефективні прийоми проведення слідчих (розшукових) дій, правильно оцінити слідчу ситуацію, здійснити перспективно-прогностичний аналіз ходу розслідування.

У підрозділі 1.2. «Спосіб вчинення злочину та його слідова картина як структурні елементи криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою» надане визначення поняття способу вчинення організованою групою розбійних нападів, під яким, на погляд дисертанта, слід розуміти комплекс активних дій злочинців у складі групи, що детерміновані їх індивідуальними особливостями, суб'єктивним ставленням до предмета безпосереднього замаху, об'єкта нападу та здійснюються у певній послідовності і спрямовані на підготовку, вчинення та приховування злочину в умовах спланованих місця та часу чи спонтанність дій організованої злочинної групи на його вчинення, із використанням збрарядь і засобів, що відповідають загальному задуму чи ситуації, і забезпечують досягнення злочинного результату. Автором зауважено, що відслідкувати етапи розвитку злочинної діяльності з моменту зародження злочинного умислу та сконструювати модель організованої злочинної діяльності дозволяє розгляд способів вчинення розбоїв організованою групою лише як повноструктурної системи.

Вивчення кримінальних справ свідчить про те, що в 72% випадків дії злочинців щодо приховування слідів виконувались одночасно із підготовчою діяльністю, в 20% – передували їй і лише в 8% – здійснювались після підготовки та вчинення злочину.

У підрозділі також приділена увага слідчій картині, під якою, на думку дисертанта, варто розуміти цілісну систему джерел кримінально-релевантної інформації, яка виникла в результаті взаємодії матеріальних елементів події, відображає її обставини й використовується для формування динамічної інтегральної моделі механізму даної події на відповідних стадіях процесу розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, та встановлення суттєвих обставин кримінального провадження. Дисертант наголошує на необхідності доповнення відомчих інструкцій і навчальних програм вимогами та методичними вказівками щодо дослідження слідчої картини, як самостійного цілісного об'єкта. Крім того, на його переконання, варто провести комплексні дослідження питань виявлення матеріальних та ідеальних слідів, що залишаються організованою групою в процесі підготовки, вчинення та приховування розбійного нападу.

У підрозділі 1.3. «Відомості про особу злочинця та предмет безпосереднього замаху в структурі криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою» визначено, що особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочину, – це стійка криміналістично значуща сукупність психофізіологічних якостей і рис, мотиваційних установок, емоційної та раціональної сфер людської свідомості, що відобразилась у слідах злочину в процесі його підготовки, вчинення та приховування. Перспективним напрямом, який вимагає подальшого дослідження, на думку дисертанта, є формування систем виявлення характерних особливостей особи злочинця на підставі аналізу обстановки в аналогічних випадках і типових слідів. Більш успішному вирішенню криміналістично значущих завдань сприятиме також розробка вчення про мотиви й особистісно-сміслові орієнтації злочинця.

Криміналістичні характеристики особи злочинця та способу вчинення розбійного нападу опосередковуються сукупністю ситуаційних виборів злочинцем моделей поведінки, обумовлених рисами його характеру, здібностями, а також психічними відхиленнями, на які потрібно звернути увагу слідчому.

Найбільш типові соціально-демографічні риси, властиві членам організованих груп: 1% яких віком до 16 років, 10% – від 16 до 18 років, 3% – від 18 до 21 року, 47% – від 21 до 28 років, 33% – від 28 до 35 років, 6% – від 35 до 40 років. У 74% випадків – це були групи, що склались виключно із повнолітніх, у 19% – змішані (із повнолітніх і неповнолітніх), у 7% – лише із неповнолітніх. Причому з кожним роком активізується процес створення груп неповнолітніх із протиправною поведінкою корисливо-насильницької спрямованості. Освітній рівень злочинців аналізованої категорії можна охарактеризувати таким чином: особи, які мають середню (повну) загальну освіту, складають до 43%; ті, які мають середню спеціальну освіту, – 27%; особи, які мають незавершену вищу освіту, – 17%; ті, які мають вищу освіту, – 13%. 24% членів організованої групи працюють і 76% – не працюють. За статтю розбійні напади можна назвати переважно чоловічими (95%). Вивчення матеріалів кримінальних справ показало, що 63% учасників організованих груп були раніше судимі за вчинення різних злочинів. Злочинність професіоналізується: 56% обвинувачених у кримінальних справах про злочини, вчинені організованими групами, жили винятково за рахунок коштів, здобутих злочинним шляхом. За родом занять значну частину членів злочинних структур складають працівники приватних охоронних структур, колишні спортсмени, працівники силових органів.

Встановлення зв'язку між особою злочинця й предметом безпосереднього замаху в кримінальних справах про вчинення розбійного нападу організованою групою полягає у: визначенні цінності предмета для злочинця; аналізі предметів, які могли б стати об'єктами викрадення, але не стали ними під час вчинення розбою; оцінці ступеня руйнування чи пошкодження предметів безпосереднього замаху чи елементів обстановки нападу, що супроводжували вчинення вказаного злочину. Узагальнення практики використання злочинцями певних способів вчинення розбійних нападів і аналіз обставин, що сприяли їх вчиненню, дозволяє

вдосконалювати організацію діяльності слідчого щодо розслідування даної категорії злочинів.

Визначено предмети безпосереднього замаху під час вчинення організованою групою розбоїв: грошові кошти (85%); транспортні засоби, вантаж, що на них перевозиться (78,2%); мобільні телефони (73,4%); апаратура (63,3%); ювелірні вироби (62,2%); цінні папери, електронні розрахункові банківські картки (36%); одяг, взуття (19%); продукти харчування, алкогольні напої (19%); меблі, предмети інтер'єру (18%); документи (водійські посвідчення, ліцензії) (9%).

Розділ 2. «Початковий етап розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою» складається з трьох підрозділів, у яких з'ясовані слідчі ситуації початкового етапу розслідування та дії слідчого щодо їх вирішення, встановлена специфіка висунення версій і планування розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, досліджені проблемні питання тактики окремих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на початковому етапі розслідування цих злочинів.

У підрозділі 2.1. «Слідчі ситуації початкового етапу розслідування та дії слідчого щодо їх вирішення» виділені риси слідчих ситуацій, властивих для початкового етапу розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою: проблемність; конфліктність; непостійність; тактичний ризик; переважання оперативно-розшукових відомостей над процесуально-підтвердженими; багатоаспектність інформаційної бази; численність учасників кримінального провадження; значне число епізодів злочинної діяльності, що підлягають дослідженню; обмежені терміни прийняття тактичних рішень; наявність великої кількості критеріїв, які необхідно враховувати під час прийняття рішень; широке коло тактичних завдань, які потрібно вирішувати слідчому й оперативним працівникам.

Категорія «проблемна слідча ситуація» розуміється автором як система умов, що впливають на формування обстановки розслідування і породжують складні пізнавальні завдання, обумовлені інформаційною невизначеністю відносно характеру події злочину, його основних елементів або особи, яка його вчинила, у зв'язку з чим неможливо однозначно встановити спосіб дій, які б забезпечили з високим ступенем ймовірності розкриття злочину. Дисертантом запропоновано конкретні шляхи розв'язання складних слідчих ситуацій, які характерні для розслідування розглядуваної категорії злочинів.

У процесі аналізу матеріалів слідчої практики у справах про розбійні напади, вчинені організованою групою, доведено, що чинниками, які сприяють виникненню проблемних слідчих ситуацій, виступають об'єктивні умови зовнішнього середовища та умови, що виникають внаслідок людської діяльності (наприклад, ненавмисні дії потерпілого або свідка щодо знищення слідів злочину; непрофесійні дії працівників правоохоронних органів чи інших осіб, які мають відношення до розслідуваної події; умисні дії осіб, які перешкоджають встановленню об'єктивних обставин події злочину). Серед особливостей, які обумовлюють специфіку слідчих ситуацій розслідування організованої злочинної діяльності, можна виділити також ту обставину, що в інформаційній основі даних

ситуацій, особливо початкових, зазвичай міститься більше оперативнорозшукових і орієнтуючих, ніж процесуально-підтверджених відомостей, що не дозволяє слідчому прийняти обгрунтоване рішення про подальший оптимальний напрям розслідування. Понад 60% опитаних слідчих вказали на те, що найбільші труднощі в розслідуванні групових злочинів виникають саме на початковому етапі розслідування.

Ситуація ускладнюється у зв'язку із: багатоаспектністю інформаційної бази; численністю учасників кримінального провадження; значним числом епізодів злочинної діяльності, що підлягають дослідженню в процесі розслідування злочинів; швидкою зміною ситуації; обмеженими термінами прийняття тактичних рішень; наявністю великої кількості критеріїв, які необхідно враховувати під час прийняття рішень; більш широким, порівняно з іншими категоріями кримінальних справ, колом тактичних завдань, які потрібно вирішувати слідчому й оперативним працівникам, серед яких, передусім, боротьба з протидією розслідуванню.

У підрозділі 2.2. «Висунення версій і особливості планування розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою» надані рекомендації щодо побудови та перевірки версій у справах про розбійні напади, вчинені організованою групою, а саме: більш ефективно висувати слідчо-оперативні версії; доцільною є побудова версій від загального до окремого (від організованої групи до конкретного злочинця); на ранніх етапах розслідування обов'язкове висунення типових версій; значний ефект має формування комплексних версій; істотного значення набувають прогностичні версії; між висуненням загальних та окремих версій повинен бути мінімальний розрив у часі; в ході побудови версій мають враховуватись особливості організованої злочинності; варто віддавати перевагу одночасній паралельній перевірці версій в процесі розслідування.

За наявності ознак, що вказують на організований характер дій учасників нападу, виділено побудову версій від загального до окремого, тобто від організованої групи до конкретного злочинця. Такий підхід дозволяє слідчому ефективніше вирішувати стратегічні завдання розслідування. Протилежний напрям побудови версій (ексцентрична схема) – від окремої особи до злочинного формування в цілому – менш ефективний, оскільки, по-перше, пов'язаний з втратою часу і не забезпечує своєчасної постановки завдань стратегічного рівня. По-друге, в цьому разі явно недостатньо використовуються евристичні можливості типових версій. По-третє, за умови такої постановки завдань слідчий швидше за все обмежиться тактичним рівнем, проігнорувавши наявні в справі ознаки організованої злочинної діяльності, і закінчить розслідування притягненням до кримінальної відповідальності не лідера організованої групи, а лише рядових виконавців.

Базою для висунення основних версій слугує фактичний матеріал, яким володіє слідчий на даному етапі розслідування, фундаментом контрверсії – логічне заперечення основної версії. Наявність контрверсії особливо відображає вимогу повноти й неупередженості розслідування.

Планування розслідування злочинів, на думку дисертанта, – це метод раціонального мислення, що базується на наукових положеннях, практичному досвіді, фактичному матеріалі та полягає у формулюванні цілей і завдань досудового розслідування, визначенні комплексу найбільш оптимальних, раціональних і ефективних способів їх вирішення, виділенні необхідних сил, їх правильній розстановці, з'ясуванні порядку використання у певний строк і в межах закону, а також визначенні форм контролю за їх діями на всіх етапах розслідування для забезпечення головної мети розслідування – встановлення об'єктивної істини.

За результатами анкетування слідчих, що більшість із них (95,6%) вважають за доцільне планувати розслідування кримінальних справ про вчинення розбійних нападів організованою групою. Причому таке планування вони здійснюють у різних формах, а саме, у вигляді: розгорнутого письмового плану розслідування (83,2%); переліку першочергових слідчих (розшукових) дій (26%); схеми злочинних зв'язків співучасників усередині та поза організованою групою, функціональних ролей членів злочинної структури (13,2%); письмового плану окремої слідчої (розшукової) дії (6%); сітьового графіка (4%); лише усно (3,6%); «схеми-шахматки» (2,2%); «особової картки» підозрюваного (1,2%).

У процесі розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою, доцільно: починати планування відразу після початку досудового розслідування; будувати систему планів різного рівня (від планів окремих слідчих (розшукових) дій до календарного планування); поєднувати плани слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів у загальному плані розслідування; віддавати перевагу письмовому плануванню; розробляти резервні варіанти плану; під час планування використовувати різну допоміжну документацію (схеми, графіки, картки на кожного підозрюваного).

У підрозділі 2.3. «Тактика окремих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на початковому етапі розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою» сформульовані такі пропозиції щодо тактики окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування згаданого виду злочинів: доречним є проведення допиту в присутності двох слідчих з метою здійснення контролю над ходом допиту і поведінкою не лише допитуваної особи, а й свого колеги для виявлення слідчих помилок і тактичних прорахунків; найдоцільнішим є проведення освідування судово-медичним експертом чи лікарем; у випадку виявлення аналогічних слідів на одязі і тілі особи, яка підлягає освідуванню, повинен складатись єдиний протокол освідування та огляду одягу; варто організаційно та законодавчо розмежувати функції експертів і спеціалістів-криміналістів; необхідно внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України, доповнивши перелік шуканих об'єктів слідами злочину та речовинами, які мають значення для кримінального провадження. На початковому етапі розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою, обов'язковим є оперативний супровід.

Однією з основних і найнеефективніших слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування розбійних нападів, вчинених організованою

групою, на думку 75,6% слідчих, є огляд місця події. Ретельне вивчення слідчим, спільно з оперативними працівниками та спеціалістами, місця події, порівняння виявлених ним фактичних даних у взаємозв'язку із відомостями з інших джерел сприяють побудові узагальненої моделі дій організованої групи, її окремих членів, потерпілих, свідків, пошуку нових достовірних знань про об'єкти аналізу. У ході огляду місця події слідчий повинен правильно використовувати можливості рефлексивного мислення для визначення напрямку пошуку інформації, збирання доказів, обрання тактичних прийомів процесуальної дії.

Особливості тактики огляду визначаються необхідністю вирішення таких завдань: встановлення ознак участі у вчиненні розбою декількох осіб; за слідами-відображеннями в обстановці визначення характеру дій кожного із злочинців; з'ясування об'єкта уваги членів організованої групи (прагнення заволодіти конкретними документами, предметами тощо); виявлення ознак того, що нападники знайомі з місцем вчинення розбійного нападу; визначення відмінних рис способу дій злочинців; встановлення ознак зв'язку потерпілого з організованою групою; визначення типовості розглядуваного виду злочинів.

Найбільш істотними проблемами тактики окремих слідчих (розшукових) дій є: невірність низки проблем, що виникають під час здійснення слідчих (розшукових) дій і ОРЗ, на теоретичному рівні; необґрунтованість прийняття слідчими, оперативними працівниками тактичних рішень; допущення помилок у визначенні комплексу слідчих (розшукових) дій, ОРЗ; неправильне визначення слідчими послідовності проведення окремих слідчих (розшукових) дій, ОРЗ, тактичних операцій; несвочасне чи неякісне їх здійснення; відсутність належного поєднання слідчих (розшукових) дій і ОРЗ; неправильна організація та відсутність належної підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій; незалучення спеціалістів до участі в їх проведенні; недостатнє приділення уваги виявленню, фіксації та вилученню деяких слідів злочину (мікрооб'єктів, слідів транспортних засобів, запахових слідів); ігнорування специфіки проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами, (наприклад, невзяття до уваги особливостей предмета допиту членів організованих груп або встановлення суперечностей у їх показаннях, необхідності проведення групового обшуку тощо); невикористання слідчими, оперативними працівниками всього спектра можливих у певній слідчій ситуації тактичних прийомів, недоречне поєднання чи порушення послідовності їх використання в межах окремої слідчої (розшукової) дії; недостатня ретельність фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій.

Розділ 3. «Наступний етап розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою» складається з трьох підрозділів, у яких розкриті питання тактики окремих слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, тактичних операцій на наступному етапі розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, а також взаємодії слідчого з оперативними працівниками, спеціалістами та засобами масової інформації в ході розслідування цієї категорії злочинів.

У підрозділі 3.1. «Тактика окремих слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на наступному етапі розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою» зазначається, що на наступному етапі розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, часто виникають багатоеlementні проблемні слідчі ситуації тактичного та стратегічного рівнів, що обумовлює необхідність використання низки аналітичних методів і систем слідчих (розшукових) дій і ОРЗ, в тому числі і типових для початкового етапу розслідування. Проте тактика дій і заходів, однойменних із проведеними на початковому етапі, може бути іншою, оскільки змінюються завдання, обсяг вихідних даних, слідча ситуація. Існує прямий та зворотній зв'язок між ситуацією розслідування в цілому й ситуацією проведення окремої слідчої (розшукової) дії, зокрема, і вибором та реалізацією тактичних прийомів. Найбільш ефективно тактичні прийоми впливають на конфліктні слідчі ситуації та регулюють їх у потрібному напрямі за умови їх комплексного використання.

Висвітлена тактика таких типових гласних слідчих (розшукових) дій як повторні допити обвинувачених, потерпілих, свідків, обшуки (за місцем проживання обвинувачених, а за наявності підстав – їх родичів, близьких зв'язків); пред'явлення для впізнання; слідчі експерименти; призначення та проведення експертиз і негласних – аудіо-, відеоконтроль за розмовами, візуальне спостереження за діями злочинців, а іноді і потерпілих та свідків у справі, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. В роботі надані пропозиції щодо законодавчої регламентації та науково-методичного забезпечення вищевказаних дій під час розслідування групових злочинів.

З метою вдосконалення процесу проведення слідчих (розшукових) дій і ОРЗ у ході розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою, варто: 1) розробити методичні рекомендації щодо організації і тактики проведення даних дій і заходів, що базуватимуться на передовому досвіді слідчої діяльності, ОРД і сучасних досягненнях криміналістики; 2) розробити в межах науки криміналістики низку тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі дистанційного провадження; 3) внести зміни та доповнення в КПК України та Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» у частині регламентації використання результатів здійснення ОРЗ як доказів; 4) більш широко використовувати наявні у слідчого матеріально-технічні можливості; 5) обов'язково використовувати в розслідуванні дані довідково-інформаційних систем криміналістичного обліку; 6) реформувати існуючий порядок фіксації процесуальних дій, який надмірно завантажує роботу слідчого, про що висловилося 55% опитаних слідчих і 38% викладачів вищих навчальних закладів; 7) впорядкувати систему правоохоронних органів для їх орієнтації на більш тісну взаємодію; 8) підвищити рівень координації діяльності.

У підрозділі 3.2. «Тактичні операції під час розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою» зазначено, що серед тактичних операцій, які проводяться під час розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, важливе місце займає затримання злочинця. Суттю

зазначеної тактичної операції є одночасність проведення процесуальних дій і ОРЗ: оперативного спостереження, допиту затриманого та можливих очевидців, огляду чи обшуку місця затримання тощо. Основними видами затримання є: 1) затримання лідера (організатора) злочинної групи; 2) затримання другорядних членів організованої групи. До найбільш ефективних і часто використовуваних способів затримання належать: 1) одночасне затримання всіх учасників організованої групи (67,1%); 2) зашифроване затримання одного із членів організованої групи (15,4%); 3) затримання на місці події (11,9%); 4) затримання одного із учасників організованої групи таємно від інших співучасників (5,6%). Дана тактична операція може проводитися в умовах гострої проблемності, обумовленої відсутністю достовірних відомостей про склад і місцезнаходження організованої групи чи після затримання деяких членів групи та за необхідності виявлення й арешту інших учасників. У свою чергу остання ситуація поділяється на два варіанти залежно від конфліктності чи безконфліктності відносин між слідчим і обвинуваченими. Провідна роль у проведенні розглядуваної тактичної операції належить слідчому. В ході планування затримання рекомендується володіти відомостями: про кількість осіб, які перебувають у будівлі, приміщенні та їх точне місцезнаходження; про кожного злочинця, наприклад, про його фізичний і психічний стан, можливість чинення опору, наявність судимостей тощо. Процес проведення операції доречно фіксувати за допомогою відео- чи звукозапису.

Під час розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, важливого значення набуває здійснення операції «допущення проведення слідчої (розшукової) дії (наприклад, обшуку) із негативними наслідками». У процесі реалізації такої операції обирається один із об'єктів обшуку, де й проводиться слідча (розшукова) дія, за іншими виконується оперативне спостереження.

Підрозділ 3.3. «Взаємодія слідчого з оперативними працівниками, спеціалістами та засобами масової інформації в ході розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою». На переконання дисертанта, взаємодія слідчого з оперативними працівниками, спеціалістами в ході розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою, – це спільна, узгоджена за цілями, завданнями, силами, місцем і часом, спланована діяльність незалежних в адміністративному відношенні посадових осіб – слідчого, працівників оперативних підрозділів та спеціалістів, що базується на властивих їй принципах і знаннях її учасниками можливостей один одного, обумовлюється характером слідчої й оперативної ситуації, має певні форми та полягає в розробці й реалізації організаційних і тактичних заходів, пов'язаних з оптимальним та раціональним використанням комплексу процесуальних, оперативно-розшукових і техніко-криміналістичних засобів та методів, властивих кожній із взаємодіючих сторін, з метою успішного розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою. Згідно з ієрархією та супідрядністю елементів форми взаємодії поділено на процесуальні (нормативно-правові) та непроцесуальні (організаційні, організаційно-тактичні). З метою покращання взаємодії слідчого з оперативними працівниками та спеціалістами пропонується: створити єдину, обов'язкову для

працівників усіх служб, які беруть участь у боротьбі із злочинністю, міжвідомчу інструкцію щодо їх взаємодії; закріпити у Кримінальному процесуальному кодексі України найбільш поширені й ефективні форми взаємодії, вироблені практикою, а також положення про те, за яких умов доручення на проведення слідчих (розшукових) дій може бути надане оперативному підрозділу (неможливість слідчого провести дані дії особисто; необхідність одночасного проведення декількох слідчих (розшукових) дій; потреба в поєднанні слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів; тактичні міркування); забезпечити дієвий контроль з боку керівництва за діяльністю працівників тих підрозділів, які мають найбільш низьку зацікавленість у взаємодії, а також вжити заходів стосовно нейтралізації вузькокорпоративної зацікавленості, зокрема, змінити існуючу систему звітності таким чином, щоб показники роботи оперативного підрозділу з розкриття злочинів прямо залежали від кінцевих результатів розслідування без урахування проміжних результатів; внести до законодавства положення, що встановлюватимуть дисциплінарну відповідальність оперативних працівників за невиконання окремих доручень слідчого; заповнити прогалини в науковому дослідженні питань сучасного стану взаємодії вищевказаних суб'єктів у ході розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою (зокрема, щодо розробки форм і шляхів поєднання слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів як у криміналістичній тактиці, так і в криміналістичній методиці).

На думку дисертанта, взаємодія слідчого із засобами масової інформації – це врегульована нормативно-правовими актами узгоджена, скоординована та спланована діяльність працівників слідчих підрозділів і засобів масової інформації, що ґрунтується на властивих їй принципах, в процесі якої кожна із взаємодіючих сторін, використовуючи свої повноваження, знання та навички, притаманні їх діяльності засоби й методи, за умови адміністративної незалежності забезпечує досягнення спільної мети, що полягає у виявленні, розкритті, розслідуванні та запобіганні злочинів. У навчальних закладах і підрозділах органів внутрішніх справ рекомендується звернути увагу на підвищення журналістської майстерності працівників правоохоронних органів, їх вміння взаємодіяти із засобами масової інформації.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що полягає в розробленні таких положень:

1. Формування криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою, складається із певних етапів, кожному з яких властиві певні правила: на першому етапі в межах підготовки до побудови криміналістичної характеристики обирають класифікатор криміналістично значущих ознак даного виду злочинної діяльності, виділяють конкретні ознаки, визначають коло джерел інформації та методів дослідження, розробляють план, вирішують завдання щодо організаційного і матеріально-технічного забезпечення;

на другому – вивчають інформаційні джерела з використанням різних методів; на третьому – обробляють отримані відомості (аналізують і оцінюють інформацію, обирають найбільш доцільні способи вираження вказаної характеристики); на четвертому – встановлюють форму криміналістичної характеристики даної категорії злочинів і її основні елементи, які, повинні: структурно утворювати цілісність із стійкими взаємозв'язками між ними; бути якісно однорівневими; на п'ятому – фіксують зібраний матеріал шляхом складання підсумкового документа із викладенням криміналістичної характеристики у вигляді опису, схеми, графіка, комп'ютерної програми.

2. Серед способів вчинення організованою групою розбійних нападів можна виділити такі: напади на відкритій місцевості чи в приміщеннях, що вчиняються з використанням фактора раптовості, із застосуванням або погрозою застосування насильства. Проникнення в приміщення відбувається через незачинені двері; під яким-небудь приводом (під виглядом мешканця будинку (у 12,3% вивчених справ), шляхом пред'явлення фальшивих документів правоохоронних, комунальних чи інших органів (13,3%); із застосуванням насильства (97,7%). У процесі вивчення кримінальних справ розглядуваної категорії було виявлено, що за ознакою очевидності дій злочинця під час вчинення нападу, способи розбоїв поділяються на відкриті (у 83,8% випадків) та приховані (коли злочинець нападає на жертву ззаду або з укриття) (16,2%). У свою чергу, відкритий спосіб вчинення розбою, за ознакою встановлення чи відсутності вербального зв'язку злочинця із жертвою, може бути контактним (37,3%) (наприклад, у вигляді звернення із проханням підказати дорогу тощо) і безконтактним (62,7%).

3. У ході розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, варто встановлювати такі криміналістично значущі особистісні особливості нападників: 1) соціально-демографічні (стать, вік, місце проживання, національність, освіту, професію, рівень доходу, соціальний статус, сімейний стан, наявність судимості, характер і тривалість злочинної поведінки, обставини входження до складу організованої групи, відомості про ступінь і характер кримінальної активності в групі тощо); 2) психофізіологічні (емоційний стан, специфіку характеру, мотиваційної сфери, соматичні захворювання, спадковість); 3) морально-психологічні (роль лідера групи в її злочинній діяльності, постійність складу під час вчинення нападів); 4) біологічні (міміку, жестикуляцію, манери, що відрізняються відносною стійкістю, індивідуальністю, рефлекторністю). Певна частина цих ознак (зокрема, демографічних, психологічних) розробляється з урахуванням можливості їх порівняння з аналогічними відомостями про потерпілого (інтересами, зв'язками, відносинами тощо).

4. Визначено слідчі ситуації початкового етапу розслідування та дії слідчого щодо їх вирішення, зокрема: 1) слідчий володіє достатніми даними про обставини вчинення розбійного нападу і підозрюваних затримано (наявна в 56,6% вивчених злочинних епізодів); 2) слідчий має повні відомості про подію злочину та осіб, які його вчинили, однак останні переховуються від органів досудового розслідування і суду (3,2%); 3) слідчий володіє недостатніми даними про

обставини вчинення розбою і незначними відомостями про осіб, які його вчинили, або інформація про них взагалі відсутня (27,1%); 4) слідчий має певну інформацію щодо події злочину, проте затримано не всіх учасників організованої групи (5,3%) [53, с. 11]. Також існують ситуації, коли наявні відомості про подію злочину, але не встановлена особа потерпілого (7,8%), очевидці злочину (29,4%), на місці події не виявлені матеріальні сліди злочину, які виступають джерелами інформації (27,5%).

5. Виділено найбільш типові форми протидії розслідуванню розбійних нападів, вчинених організованою групою: приховування (знищення), фальсифікація слідів злочину (79,8%); підкуп; фізичний чи інший вплив на потерпілих, свідків, членів їх сімей з метою змушення їх відмовитись від дачі показань чи змінити раніше надані показання (50,8%), ті ж дії щодо понятих та членів їх сімей (7,2%); схиляння адвокатів до незаконних дій (49,2%); симуляція підозрюваними психічних захворювань чи загострень хронічних захворювань (10%). форми протидії розслідуванню детерміновані системою різних факторів: характером вчиненого злочину та його наслідків; особистими якостями підозрюваних; об'єктом впливу; обстановкою, яка склалась після вчинення злочину; етапом розслідування

6. Розроблено рекомендації відносно побудови версій у справах про розбійні напади, вчинені організованою групою: більш ефективно висувати спільні слідчо-оперативні версії; на ранніх етапах розслідування обов'язкове висунення типових версій, тому що одержані під час їх перевірки додаткові відомості створюють фактичну базу для побудови версій у подальшому; значний ефект має формування комплексних версій, коли паралельно (одночасно) розв'язується декілька завдань розслідування; для передбачення ходу розслідування істотного значення набувають прогностичні версії; чим менший розрив у часі між висуненням загальних та окремих версій, тим більш інтенсивно й оптимально відбувається їх перевірка й більш ефективний в цілому процес розслідування; в ході побудови версій повинні враховуватись особливості організованої злочинності (специфіка конкретної групи, її структура та склад, ідеологічна основа її злочинної діяльності й ін.) з метою визначення предмета пізнання, меж проведення пошукових дій, а також прогнозування перебігу конкретних слідчих (розшукових) дій і ОРЗ. Умовами, що зумовлюють висунення версій про вчинення розбійного нападу організованою групою, є такі: фізична неможливість вчинення злочину самостійно (великий об'єм чи вага викраденого) або короткий часовий інтервал його вчинення (цей висновок може бути зроблений після аналізу змін в обстановці місця події, співвідносних з тривалістю перебування на ньому злочинців); організаційно-технічна нездійсненність злочину однією особою (встановлення факту одночасного застосування декількох НТЗ і пристосувань, керованих не однією людиною (використання автомашини і навантажувача).

7. Виявлено типові помилки огляду місця події: 1) непроведення огляду місця події за необхідності та реальної можливості проведення даної слідчої (розшукової) дії (в 35,4% випадків); 2) несвоєчасний виїзд СОГ на місце події (в

54% випадків проведення огляду місця події починається не раніше, ніж через 1,5 години з моменту надходження заяви про злочин) або не в повному складі (лише у 83% випадків у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії брали участь спеціалісти, у 52% – оперативні працівники, у 37% – дільничні інспектори міліції, у 17% – свідки та потерпілі); 3) залучення до участі в огляді місця події як понятих осіб, які у зв'язку з певними причинами не могли об'єктивно засвідчити факт його проведення, його зміст, хід і результати; 4) несвоєчасне вжиття заходів щодо охорони місця події; 5) безпідставне звуження меж огляду місця події; 6) незастосування НТЗ або неналежне їх застосування; 7) неповнота виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину (з одного місця події вилучається 1,4 сліду і лише 33% з них направляється на експертизу, в 25% випадків огляд місця події проводиться без вилучення жодних слідів злочину); 8) неналежне складання протоколів огляду місця події (порушення правил описання місця події (у 62,3% справ), відсутність або незадовільна якість планів, схем (56,5%), фотознімків (у 53,3 % справ під час проведення огляду місця події здійснювалась фотозйомка, але лише в 44,9 % випадків її результати приєднувались до протоколу). Некваліфіковане проведення огляду місця події призводить до необхідності проведення додаткових або повторних оглядів. В цілому, вивчення слідчої практики свідчить про те, що відсутність належної інформаційної бази на початку розслідування у зв'язку з неналежним проведенням вказаної слідчої (розшукової) дії ускладнює розкриття розбійних нападів, вчинених організованою групою.

8. До типових слідчих (розшукових) дій наступного етапу розслідування розбійних нападів, вчинених організованими злочинними групами віднесено такі: гласні – повторні допити обвинувачених, потерпілих, свідків, обшуки (за місцем проживання обвинувачених, а за наявності підстав – їх родичів, близьких зв'язків); пред'явлення для впізнання; слідчі експерименти; призначення та проведення експертиз; негласні – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; накладення арешту на кореспонденцію; аудіо-, відеоконтроль особи чи місця; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних мереж тощо. Виключну важливість у вирішенні вихідних слідчих ситуацій наступного етапу розслідування становить узгоджена та реалізована на рівні взаємодії слідчих і оперативних працівників система процесуальних і непроцесуальних дій. Відсутність оперативного супроводу унеможливорює якісне вирішення завдань даного етапу розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою.

9. На боротьбу із протидією розслідуванню спрямоване здійснення тактичної операції «Корумповані зв'язки організованої групи», яка передбачає встановлення зв'язків групи із посадовими (службовими) особами органів державної влади, правоохоронних органів. До змісту цієї операції входять такі дії і заходи: а) обшук за місцем перебування організованої групи; б) огляд і виїмка документів; в) допити членів групи про зв'язки із чиновниками; г) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; г) зняття інформації з

електронних інформаційних систем; д) обшуки у помешканнях посадових (службових) осіб; е) допити посадових (службових) осіб. Значущість проведення даної тактичної операції полягає в тому, що корумповані зв'язки державних структур з організованою злочинністю є однією з головних проблем доказування організованості злочинного угруповання, на що вказують 71,4% опитаних слідчих та 76,2% оперативних уповноважених. Дисертантом зроблено висновок, що слідча практика розслідування злочинів, вчинених організованими групами, потребує розробки та впровадження типових тактичних операцій.

10. Організація взаємодії у ході розслідування розбоїв, вчинених організованою групою, складається з певних елементів: 1) аналізу слідчим матеріалів справи, визначення завдань, що вимагають спільної діяльності, конкретних виконавців; 2) планування спільних дій і заходів. Потрібно приділяти особливу увагу узгодженості запланованих дій і заходів за часом, місцем, строками, суб'єктами проведення; 3) оперативного обміну інформацією про стан і результати роботи; 4) спільної інформаційно-аналітичної роботи, висунення слідчих і оперативно-розшукових версій; 5) коригування діяльності учасників взаємодії та її завдань, що диктується результатами проведеної роботи. Найбільш прийнятною, відповідною слідчим ситуаціям, що складаються під час розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою, структурно-організаційною формою взаємодії із працівниками оперативних апаратів визнана робота у складі СОГ (54 %).

11. Доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України статтею «Здійснення досудового розслідування слідчо-оперативною групою», включенні в ст. 3 «Визначення основних термінів Кодексу» терміна «слідчо-оперативна група», а також введенні статті, що регламентуватиме порядок створення та діяльності міжрегіональних слідчо-оперативних груп для розслідування справ про декілька злочинів різної територіальної підслідності. З метою розслідування розглядуваної категорії справ в органах внутрішніх справ обов'язково повинні створюватись постійно діючі спеціалізовані слідчо-оперативні групи.

12. З метою усунення проблем при взаємодії слідчих та оперативних працівників у розслідуванні розбійних нападів, вчинених організованими групами необхідно: а) закріпити в окремій главі КПК України загальні положення взаємодії слідчого з оперативними працівниками та спеціалістами (порядок, умови, комплекс основних форм взаємодії та права й обов'язки суб'єктів взаємодії) і привести у відповідність із даними правовими нормами положення інших нормативно-правових актів; б) уніфікувати відомчі нормативно-правові акти, що стосуються питань взаємодії слідчого з оперуповноваженими та спеціалістами; в) заповнити прогалини в науковому дослідженні питань сучасного стану взаємодії вказаних суб'єктів у ході розслідування розбійних нападів, вчинених організованою групою; г) забезпечити дієвий контроль з боку керівництва за діяльністю працівників тих підрозділів, які мають найбільш низьку зацікавленість у взаємодії, а також вжити заходів стосовно нейтралізації вузькокорпоративної зацікавленості, зокрема, змінити існуючу систему звітності таким чином, щоб показники роботи оперативного підрозділу з розкриття

злочинів прямо залежали від кінцевих результатів розслідування без урахування проміжних результатів; г) внести до законодавства положення, що встановлюватимуть дисциплінарну відповідальність оперативних працівників за невиконання окремих доручень слідчого; д) налагодити постійний обмін інформацією між слідчими, оперуповноваженими та спеціалістами; е) підвищити рівень професійної підготовки працівників правоохоронних органів з метою налагодження більш продуктивної взаємодії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Завадський О. М. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, та дії слідчого щодо їх вирішення / О. М. Завадський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2010. – № 22. – С. 274–281.
2. Завадський О. М. Тактичні операції в ході розслідування розбійного нападу вчиненого організованою групою / О. М. Завадський // Митна справа. – 2012. – № 2. – С. 136–141.
3. Завадський О. М. Теоретичні основи криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою / О. М. Завадський // Митна справа. – 2013. – № 3. – С. 43–49.
4. Завадський О. М. Слідова картина як структурний елемент криміналістичної характеристики розбійних нападів, учинених організованою групою / О. М. Завадський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 24. – С. 297–304.
5. Завадський А. Н. Выдвижение версий в процессе расследования разбойного нападения, совершенного организованной группой / А. Н. Завадский // Право и политика. – 2013. – № 2. – С. 144–149.
6. Завадський О. М. Криміналістична характеристика розбійних нападів / О. М. Завадський // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 жовт. 2008 р.). – К. : МВС України, 2008. – С. 103–105.
7. Завадський О. М. Слідчі ситуації, що виникають при розслідуванні нападів вчинених організованими групами / О. М. Завадський // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності : всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 квіт. 2009 р.). – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 571–575.
8. Завадський О. М. Особливості функціонування злочинних груп, що вчиняють розбійні напади / О. М. Завадський // Криміналістика у протидії злочинності : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 жовт. 2009 р.). – К. : Хай-Тек Прес. – 2009. – С. 323–326.

АНОТАЦІЯ

Завадський О. М. Методика розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Академія адвокатури України, Київ, 2014.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню проблематики розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою.

У роботі розкриті теоретичні основи криміналістичної характеристики розбійних нападів, вчинених організованою групою, та її значення для розслідування зазначеного виду злочинів. Досліджено основні елементи даної категорії та взаємообумовлені зв'язки та залежності між ними. Проаналізовані слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою, та дії слідчого щодо їх вирішення. Висвітлено правила побудови та перевірки версій, а також особливості планування розслідування вказаних злочинів. З'ясована тактика окремих слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів і тактичних операцій на початковому та наступному етапах розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою. Встановлена специфіка взаємодії слідчого з оперативними працівниками, спеціалістами та засобами масової інформації в ході розслідування зазначеної категорії злочинів. Запропоновані шляхи вдосконалення методики розслідування розбійного нападу, вчиненого організованою групою.

Ключові слова: криміналістична характеристика, слідча ситуація, розслідування злочинів, розбійні напади, організована група.

АНОТАЦІЯ

Завадский А. Н. Методика расследования разбойного нападения, совершенного организованной группой. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Академия адвокатуры Украины, Киев, 2014.

Диссертация посвящена комплексному исследованию проблематики расследования разбойного нападения, совершенного организованной группой.

В работе рассмотрены основные подходы к пониманию сущности криминалистической характеристики разбойных нападений, совершенных организованной группой, и предложено авторское определение данной категории. Исследованы ее основные элементы и взаимообусловленные связи и зависимости между ними на основании современного эмпирического материала. Проанализировано соотношение понятия «криминалистическая характеристика преступлений» со смежными понятиями. Внесены предложения относительно решения дискуссионных вопросов, связанных с этой тематикой.

В диссертации предложены определения понятий «способ совершения преступления», «следовая картина разбойных нападений, совершенных организованной группой», «личность преступника», «предмет непосредственного покушения» и раскрыто их функциональное назначение в системе смежных криминалистических и процессуальных категорий. Отображены существенные признаки данных понятий как инструментов информационно-познавательной деятельности. Раскрыто значение указанных элементов криминалистической характеристики и предложены рекомендации по улучшению их изучения с целью успешного расследования рассматриваемого вида преступлений.

В работе изложены пути решения следственных ситуаций начального этапа расследования разбойного нападения, совершенного организованной группой.

В одном из подразделов диссертации раскрыты особенности выдвижения версий с учетом следственных ситуаций в ходе расследования указанной категории преступлений. Детально проанализированы правила построения и проверки версий, а также ошибки, допускаемые следователями (оперативными работниками, экспертами) в процессе осуществления этой деятельности. Выработаны рекомендации и внесены предложения относительно решения проблем, связанных с версионной работой.

Детально рассмотрены в работе и проблемные вопросы, связанные с планированием расследования разбойного нападения, совершенного организованной группой, которое в современных условиях является одним из обязательных условий успешной следственной деятельности, позволяет оперативно, целенаправленно и эффективно организовать расследование данного вида преступлений.

В диссертации предложена система тактических приемов, которые могут применяться в различных ситуациях во время осуществления отдельных следственных (розыскных) действий и оперативно-розыскных мероприятий на начальном и последующем этапах расследования разбойного нападения, совершенного организованной группой.

Отдельное внимание уделено аспектам осуществления тактических операций в ходе расследования рассматриваемой категории преступлений. На данном этапе разработка типичных тактических операций становится одним из наиболее перспективных научных направлений в криминалистике, которое позволяет создавать универсальные алгоритмы расследования групповых преступлений, и широко используется на практике.

В работе определены организационно-тактические способы и условия взаимодействия следователя с оперативными работниками, специалистами и средствами массовой информации в ходе расследования разбойных нападений, совершенных организованной группой, внесены научно-практические предложения, направленные на совершенствование уголовно-процессуального законодательства в данном направлении.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, следственная ситуация, расследование преступлений, разбойные нападения, организованная группа.

ANNOTATION

Zavadskiy O. M. Technique of investigation of the assault made by organized group. – Manuscript.

Thesis on competing a scientific degree of a candidate of legal sciences under a speciality 12.00.09 – criminal process and criminalistics; judicial examination; operative-investigational activity, Academy of Advocacy of Ukraine, Kyiv, 2014.

Dissertation is sanctified to complex research of range of problems of investigation of robbery attack perfect the organized group.

Theoretical bases of criminalistics description of robbery attacks perfect the organized group, and her value, are in-process exposed for investigation of the marked type of crimes. Investigational basic elements of this category and copulas and dependences are between them. The analysed inquisitional situations of the initial stage of investigation of robbery attack perfect the organized group, and action of investigator, are in relation to their decision. The rules of construction and verification of versions, and also features of planning of investigation of the indicated crimes, are lighted up. The found out tactics of separate inquisitional(of criminal investigation) actions, operational search measures and tactical operations are on the initial and next stages of investigation of robbery attack perfect the organized group. The set specific of co-operation of investigator is with operative workers, specialists and mass medias during investigation of the marked category of crimes. Offered ways of perfection of methodology of investigation of robbery attack perfect the organized group.

Key words: criminal characteristic, investigative situation, investigation of crimes, robber's attacks, organized group.